

Inhoud

DEEL I LEEG PAPIER, BOORDEVOL HOOFD

1 Niet meteen schrijven 11

De weg naar een verhaal

- Geef een verhaalidee de kans 12
- Een aantal keer beginnen 14
- De weg naar een verhaal 16

2 Eén keer is geen keer 18

Greep krijgen op de vorm

- Compositieprobleem 18
- Vorm als vertekening 20
- Vorm = stijl + compositie 24
- Stijl = spankracht + toon 27
- Kunst en keuzevrijheid 30

3 En de 'flow' dan, de spontaniteit? 32

Voor als je vastloopt

- Het laboratorium van het bewustzijn 33

DEEL II TELKENS BEGIN JE BIJ NUL

4 Componisten en versieschrijvers, detaillisten en scènèjagers 39

Van groot naar klein of vice versa

- En jij? 43

□ Hoe hanteer je de synopsis? 46

5 Complotteur of regisseur? 49

Schrijven volgens je ware natuur

6 Het conflict is de brug 54

tussen personage en plot

DEEL III VAN KLEIN NAAR GROOT

7 Zoom in op de details 61

Bij de dood van een vlieg

8 De toon is de halve muziek 67

en wekt verwachtingen. Maar welke?

□ Verwachtingen 69

□ Toon en verwachtingen; de verteller 71

□ Personagestemmen 73

9 Het tempo, de danspassen, de grimassen 75

Tijd: het onzichtbare medium

DEEL IV VAN GROOT NAAR KLEIN

10 Begin en eind 83

en de transformatie daartussen

□ Onbestemde verhaalopeningen 86

□ De transformatie 90

11 Heeft de schrijver een 'premissie' nodig? 94

De waarheid van het personage

□ Een verhaalwereld is nog geen verhaal 96

□ Het thema 97

□ Transformatie en intrige 99

□ En als je het slot nog niet weet? 99

12 Vier scenario's om mee te beginnen 103

Het schrijfproces nader ontleed

- Scenario 1: Het toverwoord is passie 104
- Scenario 2: Stel dat 107
- Scenario 3: Raak met de personages bekend 108
- Scenario 4: Intrige = mythe 111

13 Veel te weinig gestelde vragen 112

die je jezelf zou moeten stellen

- Eerste dialoog: het conflict 112
- Tweede dialoog: alles is fictie, iedereen een personage 116

Geraadpleegde literatuur 121

DEEL I

LEEG PAPIER, BOORDEVOL HOOFD

Een verhaal of roman – over poëzie of dramatisch schrijven handelt dit cahier niet – vergt veel voorbereiding, dat is waar. Even waar is het dat je niet verder komt als je hoofdstuk 1 voor je uit blijft schuiven.

In feite zit je tussen twee vuren: je kunt niet blijven tobben, en zomaar beginnen zet je negen van de tien keer op een dood spoor. Dus hoe raak je het beste op gang? Daarover gaat dit cahier.

Let wel: geen handleiding knapt het karwei op. Een schrijver krijgt het hoe dan ook te verduren: het beangstigend lege papier, dat brein vol dwarrelende beelden, notities die maar geen geheel willen worden.

Hooguit kan een handleiding helpen om orde in de chaos te scheppen. Zodat je ziet waar je in het schrijfproces bent, ook al zit het tegen; zodat je stukje bij beetje de kloof dicht tussen hoofd en papier.

Niet meteen schrijven

DE WEG NAAR EEN VERHAAL

Een man van rond de vijftig heeft pro forma een adres in Nederland – waar hij nooit is. Hij leeft in hotels of appartementen en reist van de ene buitenlandse stad naar de andere. Vroeger is dood. Voor haar spijt het hem dat het zo liep; maar verlangens naar vroeger weerstaat hij manmoedig. Want op een kwade dag waren geduld en vindingrijkheid op; huiselijke schermutselingen legden eeltlagen bitterheid op zijn hart. Natuurlijk kampt hij met zijn schuldgevoelens: welke man van middelbare leeftijd slaat voor het onvermijdelijke op de vlucht?

Hij dus. Banaliteit, sleur, plicht – liever niet meer. En nu de inkomsten het toelieten, raakte hij aan het zwerven. Geslaagd toneelschrijver: kun je overal zijn. Hij is een autoriteit. Luistert congressen op met zijn aanwezigheid, houdt spreekbeurten, is een geziene gast op internationale festivals.

De man – die nog een naam moet krijgen – strijkt neer in een Parijs hotel. Het voorjaar is guur; hij overweegt af te reizen naar het zuiden. Maar de dagen verglijden en hij maakt niet echt aanstalten. Met eindeloze koffiepauzes in omliggende etablissementen schrijft hij een eenakter over een vergeten acteur, die rouwt om vergane roem en afscheid neemt van zijn glansrollen.

Zou dit het begin kunnen zijn van een novelle? Amper. Al zou het personage tot de verbeelding spreken, wat zeer de vraag is, dan nog kun je hooguit spreken van een idee voor een mogelijk begin. En eerlijk gezegd vervult het vooruitzicht me met deze figuur te vereenzelvigen me met weerzin. Karrenvrachten verleden sleept zo iemand mee, onvervulde dromen, ontgooche-

lingen bij de vleet! Terwijl het me daar niet eens om te doen was: ik wilde (gesteld dat ik iets met hem wilde) zijn heden verbeelden, geen slepende voorgeschiedenissen... De hotelkamer (of studio?) als levensvorm, gevolgd door – wat? Een ontmoeting? Een beroving?

Bijna gooi ik het idee weg; pro forma wacht ik daar nog mee. Als dit een verhaal wordt, iets ambitieuzers dan een simpele schets, moet iets die levensvorm bedreigen of verstoren. Wat zou dit iets kunnen zijn? Tragische verliefdheid? Terugval in een eerder leven, de dans die hij dacht te zijn ontsprongen? De vrees daarvoor? Overkomen hem dingen die hij niet voor mogelijk hield? Kortom: wat gaat er gebeuren met die man in dat hotel? Ik weet het nog niet.

Tot dusver heb ik een personage, hoewel hij nog abstract is; en de vage kans dat zich verwickelingen gaan voordoen. Plaats, tijd en omstandigheden zijn in grote lijnen bekend. 's Mans leeftijd staat vast. Kan ik nu met het echte werk beginnen?

Die vraag is verkeerd gesteld. Ik ben al begonnen. Ik speel met een idee, heb de contouren van een personage. Tegelijk moet ik nog echt beginnen: het is nog rijkelijk vaag allemaal. Dus hoe zit het, ben ik nu wel of niet begonnen?

Geef een verhaalidee de kans

Een schrijver begint niet op één moment. Aan een verhaal (novelle, thriller, roman) begint hij herhaaldelijk. Maar in negen van de tien gevallen wordt de oprechte poging in de kiem gesmoord door dwanggedachten als *Adem inhouden, want NU begin ik*. Of: *Ik doe maar wat*. Of: *Als ik echt talent had, zouden de alinea's van de pagina spatten*.

Zulke gedachten zijn waardeloos: hoe drastischer je ze ontzenuwt hoe beter. Elk verhaalidee moet een kans krijgen. Niet omdat elk idee goed is, maar omdat je niet in één keer kunt weten of het goed is. Beginnen aan een verhaal heeft zin nadat er een aantal besluiten gevallen zijn; weten dat je aan het verhaal begint is de conclusie dat je al aan het verhaal begon-

nen bent. Of je het project tot een goed einde zult brengen weet je niet zeker; maar je weet dat je iets levensvatbaars in handen hebt.

Aan elk verhaalbegin gaan minimaal drie grote besluiten vooraf – in willekeurige volgorde:

- Dít is mijn thema of dragende gedachte.
- Dít is de grote lijn.
- En dít wordt de verteltrant.

Stoor je je aan deze stelligheid? Schrijf dan een hoofdstuk of scène, bijvoorbeeld over een liefde die verzuurt, en giet bovengaande drie punten in je eigen bewoordingen, liefst zo concreet mogelijk: in de roman die mij voor ogen zweeft, viere seksuele frustraties hoogtij; zo is het in het echt namelijk ook – vertel mij wat (dragende gedachte)! Een verhaal van geliefden die elkaar sluipenderwijs vergiftigen met hun eigen wanhoop; maar het komt op het nippertje toch nog goed, namelijk als de jongen het meisje de wacht wil aanzeggen (grote lijn). Dit werkt niet, veel te pathetisch: het moet onderkoeld! Als ik het er te dik bovenop leg kan de handeling zich niet ‘sluipenderwijs’ ontwikkelen (verteltrant).

Of neem de man in de hotelkamer. Waarom is dat gegeven zo vaag? Omdat er onvoldoende besluiten zijn gevallen. De *thematiek* staat zo’n beetje vast: eenzaamheid, ontgoocheling, terugblik op een vroeger leven. Maar een richting of ontwikkeling ontbreekt nog, en dus de *grote lijn*. Ook weet ik nog niets over de manier waarop dit leven het beste kan worden beschreven, de *verteltrant*. Zonder grote lijn en verteltrant krijg ik geen greep op de vorm.

Het proces kan ook anders verlopen. Ik schrijf een openingscène waarin ik die toneelschrijver introduceer; toon en ritme bevallen. Maar dan stukt het. In dit geval is de verteltrant duidelijk, maar ik heb geen zicht op de grote lijn en de thematiek. Ook nu ontbreekt de grondslag voor een sterk verhaal, omdat de vorm, of mijn vormbesef, hiaten vertoont.

Je hoeft ook weer niet alles van tevoren te weten, en je zult enige onzekerheid moeten verduren: hiaten horen erbij. Je kunt te veel zekerheid vooraf willen.

Maar stel dat je aarzelt en blijft aarzelen. Wat dan?

Een aantal keer beginnen

Als de bevinding dat je ‘echt’ bent begonnen uitblijft, kun je twee dingen doen. Geduld betrachten en andere invalshoeken op hetzelfde gegeven loslaten, of met weer iets nieuws beginnen.

Steeds weer iets nieuws: dat lijkt de benadering van Arinka, getuige haar bijdrage aan een forum bij Schrijven Online. ‘Mijn probleem,’ meldt zij, ‘is dat ik te veel begin en dus nog bijna niks heb afgemaakt. Het [ene] moet ik nog steeds intypen en heb ik op papier geschreven (ik hou nog van het echte schrijven), het andere heb ik wel in mijn hoofd, maar nog niet in de pc of op papier. Gevolg is dat ik zeker zeven verhalen heb lopen op de pc en bijna elke dag aan allemaal werk. Verder ben ik nog allerlei verhalen in mijn hoofd aan het uitdenken en begin ik regelmatig een nieuw verhaal op de pc. Dat moet ik dus beter gaan verdelen, want zo zijn ze pas over tien jaar af en ben ik dan doorgedraaid. Maar ik heb zoveel ideeën, ik weet gewoon niet wat ik eerst moet doen.’

Ik hoop dat Arinka baat vindt bij dit boek — of dat dit boek overbodig blijkt, omdat ze inmiddels het uithoudingsvermogen heeft om *een aantal keer* met één verhaalidee te beginnen.

Dat zou een stap voorwaarts zijn. Want door maar dadelijk de conclusie te trekken dat een idee niet werkt, zonder rustig te onderzoeken waarom, loop je het risico dat er nooit iets op gang komt. Zelfs meesterwerken ontkiemen uit een schets, beeld of idee: iets miniems in elk geval, dat amper als ‘resultaat’ wordt ervaren. Aanzetten lijken altijd schamel, tastend, onzeker. Om de moed erin te houden, kun je het natuurlijk in de breedte zoeken: zo veel mogelijk aanzetten en ideeën opschrijven, steeds weer, dat houdt een mens van de straat. Maar na een tijdje gaat het knagen. Niet voor niets vreesde Arinka binnen tien jaar dol-

gedraaid te zijn. Een vrees die samenhangt met die honger naar snelle resultaten.

Honger blokkeert. Het lijkt of elk idee dat vluchtig is geproefd voorgoed oneetbaar wordt. Arinka's echte probleem luidt niet: *Hoe krijg ik iets af?* Eerder: *Hoe ga ik met een idee — één idee — verder, totdat ik zeker weet of er een verhaal in zit of niet?*

Laat je niet door je gretigheid opjagen. Schrijven kost nu eenmaal veel tijd, zelfs als je García Márquez heet.

'Doe je lang over het schrijven van een roman?' vraagt collega en vriend Mendoza hem, en dan antwoordt de meester: 'Over het schrijven zelf niet, nee. Dat is een nogal snel proces. Ik heb *Honderd jaar eenzaamheid* in minder dan twee jaar geschreven. Maar voordat ik achter de machine ging zitten, heb ik vijftien of zeventien jaar nagedacht over dat boek.'

Intussen gaf Márquez andere dingen voorrang, het soort dingen dat schrijfdocenten plegen te betitelen als 'uitstelgedrag': koffiedrinken, interviews geven, andere boeken schrijven of op de thee gaan bij Caribische leiders... Maar wat hij ook deed, het werk liet hij rijpen. Bijna al zijn boeken bestaan bij de gratie van eindeloos sluimerende ideeën. Om met Márquez zelf te spreken: 'Eigenlijk heb ik nooit belangstelling gehad voor een idee dat niet tegen jarenlange verwaarlozing kan. Als het zo goed is dat het de vijftien jaar bestaat die *Honderd jaar eenzaamheid*, de zeventien die *De herfst van de patriarch* en de dertig die de *Kroniek van een aangekondigde dood* heeft gewacht, dan zit er voor mij niets anders op dan het te schrijven.'

Voor de volledigheid vermeld ik dat Márquez zich, net als Reve, beschouwt als de auteur van één enkel boek; al zijn romans variëren op dat ene thema — zijn particuliere mythologie —, dat van de eenzaamheid. Niet elke schrijver bouwt aan zo'n samenhangend oeuvre; niet elke schrijver beschikt over de adem om decennia te wachten tot een idee is gerijpt. Maar dat ideeën moeten rijpen, net als de schrijver zelf, geldt altijd. Vandaar dat je niet op één moment begint, maar bij stukjes en beetjes, en pas na verloop van tijd weet of het wat wordt.